

Milada Pišková

Ztráty a nálezy Ladislava Mňačka

Fenomén slovenské žurnalistiky, patrně nejproslulejší slovenský spisovatel druhé poloviny 20. století, uznávaný, preferovaný a zatracovaný – to jsou pří-
vlastky, které najdeme v charakteristikách spisovatele, jenž nejednou rozvířil hladinu literárního života na Slovensku, v Čechách i v Evropě.

Ladislav Mňačko se narodil 29. ledna 1919 ve Valašských Kloboukách, původem je tedy Moravan. Mládí ale prožil v Martině a sám se vždy považoval za Slováka. Vzhledem k tématům jeho tvorby i ke složitému životnímu osudu se nabízí přiřknout mu název česko-slovenský spisovatel, tomu se ale on sám velmi bránil, přestože byl odpůrcem rozdělení Československa a do smrti se s touto skutečností nesmířil. Část jeho rodiny dodnes žije ve Valašských Kloboukách, část na Slovensku, on sám se v závěru svého života rozhodl usadit se v Praze. „*Praha není moje politická demonstrace,*“ říká v jednom rozhovoru z roku 1993, „*ale konec dlouhých úvah, kde se na sklonku života usadit a žít v klidu. Kdysi jsem tam tři roky působil, a tak tam chci snad také dohnat promeškané. Stručně řečeno, chci dožít v kulturním a civilizovaném zázemí... Praha je světu otevřené město.*“¹

Slovensko ale bylo jeho osudem, zemřel 24. února 1994 ve věku 75 let v bratislavské nemocnici.

Ladislav Mňačko nevystudoval střední, ani vysokou školu, vyučil se drogistou. Jeho životní orientaci, vedle domácího levicově orientovaného prostředí, podstatně ovlivnila druhá světová válka. Poznal nacistické vězení, utekl z koncentračního tábora a zúčastnil se partyzánských bojů na Moravě. Tyto prožitky byly natolik silné, že se staly jedním z jeho základních tvůrčích témat. Z protifašistického odboje si odne-

¹ Florian, J.: Zpověď Ladislava Mňačka, Svobodné slovo, 1993, č. 4 . s. 1.

sl nejen tvůrčí inspiraci, ale také těžké zranění a navázal zde rovněž kontakty se špičkami budoucího komunistického režimu.² „*To, co se neodpouštělo jiným, Mňačkovi se až do roku 1969 v podstatě tolerovalo.*“³ Po válce působil Ladislav Mňačko jako novinář doma i v cizině. Literární kariéru začínal jako reportér Rudého práva, později působil ve slovenské Pravdě.⁴

Nejvlastnějším Mňačkovým žánrem byla reportáž, případně črta se společenskou tematikou. L. Mňačko byl reportér pohotový a odvážný. Obvykle se objevil tam, kde šlo opravdu do tuhého. Ještě dnes můžeme najít v jeho textech objevná zjištění, např. v souvislosti s tragickou smrtí Jana Masaryka roku 1948. Toho osudného dne měl redakční službu a byl v Černínském paláci jako jeden z prvních. Popsal místnosti, kde Jan Masaryk strávil poslední chvíle svého života, byl přesvědčen, že se jednalo o sebevraždu. Později napsal o této osobnosti našich dějin rozhlasovou hru.⁵ Ve svých reportážích se odvážil psát také o politických procesech a charakterizoval je jako dokonalé inscenace.

Když vznikl židovský stát a vypukl tam brzy nato arabsko-židovský konflikt, odjel spolu s A. Lustigem do Izraele. Další desetiletí pak bylo jeho jméno dáváno do souvislosti se židovským společenstvím, ale Mňačko Žid nebyl. Po návratu z Izraele byl často zván kvůli této služební cestě na StB v Bratislavě. V souvislosti se židovskou tematikou je nejnámější jeho kniha **Já, Adolf Eichman** (1961)⁶, jako svědectví o procesu s jednou z největších zrůd válečné historie. Mňačko se tohoto procesu zúčastnil jako reportér, jeho kniha není ale jen působivou a pohotovou reportáží. Podkládá průběh procesu a jednotlivé výpovědi vlastními zkušenostmi ze styků s židovskými obyvateli, uvádí vzpomínky na své přátele z řad Židů a příhody, které sám zažil, připomíná osudy konkrétních osob, obětí holocaustu. O to je text jeho knihy účinnější a zároveň působí jako umocněný dokument.

Když protestoval proti antisemitské politice vlády prezidenta Antonína Novotného, dostal se do ostrého konfliktu s tehdejší státní mocí a následovala jeho první emigrace.

L. Mňačko také navštívil vietnamské bojiště, působil ve Vietnamu jako válečný zpravodaj a informoval své čtenáře o nejstrašnějších válečných konfliktech po roce 1945.

---

² Nový, P.: Ladislav Mňačko říkal pravdu dříve než jiní, Mladá fronta Dnes, 26. 2. 1994, s. 1.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Koňák, Z.: Jizva zůstává. Národní osvobození, 1996, č. 6, s. 6.

⁶ Mňačko, L.: Já, Adolf Eichmann..., Bratislava 1961.

Ladislav Mňačko sám o sobě říká, že stál vždy nalevo,⁷ že cítil s člověkem v nouzi, a to ho přivedlo i do řad KSČ. Nebyl ovšem horlivým a disciplinovaným přítakávačem a nekritickým straníkem prosazujícím a plnícím za každou cenu stranická usnesení. Nepochybné je, že se jeho levicové přesvědčení odráží hlavně v prvních knihách, např. v reportážích **Vody Oravy** (1955) ještě věří ve správnost socialistické přeměny Slovenska a v lepší budoucnost slovenského lidu pod vedením komunistické strany: „*Orava, probuzená ze svého staletého, těžkého spánku, se dnes rozbíhá k novému životu. Rozbíhá se zdravě a krásně. Když se jí ještě více pomůže, dojde rychle ke svým cílům a bude stát jednou v čele pokroku...*“⁸ Postupně do jeho reportáží vstupují nejen stále více umělecké prvky, ale také pochybnosti. Vrcholem jeho tvorby v tomto směru byly **Oneskorené reportáže** (1963), otevřená kritika politické praxe 50. let, následků kultu osobnosti (k tomuto tématu se vracel opakovaně), kniha na svou dobu velmi odvážná, velmi diskutovaná, nakonec zakázaná a o to více čtenáři vyhledávaná. Oneskorené reportáže vzbudily velkou pozornost také v zahraničí a její neautorizované vydání v NSR mělo dokonce dohru před mezinárodním soudem. Na Slovensku pak byly Oneskorené reportáže chápány jako výzva do boje proti totalitě.⁹ První literární bombou z dílny Ladislava Mňačka byl ovšem román **Smrť sa volá Engelchen** (1959), kterým se postavil po bok čelným představitelům své literární generace. Šlo o naprosto nové uchopení tématu protifašistického odboje, kdy autor vydává osobní svědectví v konfrontaci se zprofanovanou schematičností, vypovídá na základě vlastních zážitků a zkušeností s překvapující otevřeností, kritičností, drsností a rozporuplností. Odmítá oslavné ódy na sovětské partyzány a vykresluje je jako lidi se všemi slabostmi, chybami, na které často dopláceli nevinní. Tento román byl průlomem do „partyzánské“ tematiky v české i slovenské literatuře. Snad to byly právě jeho osobní zážitky, ale také životní zásada hledat pravdu plus kus odvahy a uvědomování si, že cesta nastoupená komunistickými lídry není pravým smyslem jeho života. To ho přivedlo k tomu, že se na počátku 60. let začal profilovat čím dál více jako společenský kritik a demytizátor.

Román **Ako chutí moc** (1968) v mnohém předjímal tragikomická léta období tzv. normalizace.

V letech 1968–69 se aktivně zúčastnil pokusu o přerod společnosti, a to jak na Slovensku, tak i v Čechách. V té době už dokázal z konkrétních politických postojů

---

⁷ Mňačko, L.: Co vnímám svět, jsem nalevo, Rudé právo, 6. 6.1992, příloha Čtení na sobotu, s. 9.

⁸ Mňačko, L.: Vody Oravy, Praha 1955, s. 115.

⁹ Burget, A.: Literární novinář Ladislav Mňačko, Denní telegraf 3, č. 72, Příloha, s. 8.

a lidských situací vyvodit závěry se všeobecnou platností. Okupaci sovětskými vojsky považoval fatální chybu a své rozčarování vyslovil mj. v novele **Siedma noc** (1968).

Jeho další kniha **Agresoři** vyšla v Německu (1968).

V roce 1968 byl Mňačko znovu nucen odejít do emigrace. Žil a tvořil v Rakousku. Ve světě se stával známým a váženým, doma patřil mezi jména přísně zapovězená. Byl zbaven státního občanství, vyloučen ze Svazu spisovatelů. Jeho jméno nenajdeme ve slovníkových a literárních příručkách, natož pak v učebnicích.

Po sametové revoluci se znovu vrací do Československa. Aktuální problémy 90. let ho zcela vtáhly do společenského dění. Opět se ukázalo, že umí říkat pravdu dříve než jiní. Připravoval české vydání románu **Súdruh Münchhausen** (1990), chtěl vydávat ve slovenštině knihy, které dosud vyšly jen německy. Trápila ho problematika měnicích se česko-slovenských vztahů. Zamýšlel se nad perspektivami soužití Čechů a Němců. Komentoval přípravu lustračního zákona, který považoval za nešťastné řešení vyrovnání se s minulostí, pojmenoval a charakterizoval ve svých článcích mečiarismus, neskrýval ale ani své výhrady vůči Klausově vládě: „*Hrajeme si na demokracii a neznáme její pravidla, nejsme mnohdy ani schopni ji respektovat.*“¹⁰ Publicistika se dostala v jeho tvorbě opět na první místo. Smrt mu nakonec nedovolila napsat doslov k jeho poslední knize.

Byl vždy zvyklý jednat tváří v tvář a často i bouchat do stolu, riskovat. Byl autorem, který psal ve třech jazycích – slovensky, česky a německy. Měl nejméně dvě novinářské ctnosti: zvědavost a odvahu. K problémům své doby se vždy stavěl čelem, přísný byl i ke svým omylům a chybám. Ani ve zralém věku nic nezakrýval, neomlouval, netaktizoval. Uměl být i k sobě a ke své minulosti kritický: „*Jestli se cítím vinen – ... Lidé, intelektuálové mé generace, kteří se aktivizovali ve zločineckém režimu, nemohou být bez viny. Já jsem ho podporoval také, než jsem přišel na to, že je to zločin... Tedy, cítím se vinen...*“¹¹

V posledních letech svého života chtěl podat výpověď o své generaci: „*Mám svoje plány, mám díky bohu i tvůrčí potenciál. V psaní pokračuji, ale není to jednoduché. Vyrovnat se s děsivými morálními následky. Ekonomiku dá pan Klaus (i když nepatří k mým nejoblíbenějším politikům) relativně rychle do pořádku, o tom jsem přesvědčen, ale morální škoda, to je obrovská zátěž, která – byť se k ní mnohdy tváříme nevěčně, nás sužuje.*“¹²

---

¹⁰ Florian, J.: c. d.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

Před čtvrtstoletím byl zjevením. Jeho romány a sbírky reportáží přišly jako lavina, vycházely v nových a nových vydáních, ve statisíkových nákladech. Lidem, kteří je hltali, otevíraly oči a snad dávaly i naději.¹³

Ale nedokázal být stranou ani dnes. Bolestně a poctivě se vyrovnával se svým svědomím. Žít znamenalo pro L. Mňačka žít vášnivě, tady a teď, neodkládat svůj život na zítra.¹⁴

Jestli můžeme někoho ve slovenské literatuře 20. století poctit názvem Evropan, domnívám se, že by to mohl být právě Ladislav Mňačko.

---

¹³ Nývlt, J.: Co vnímám svět jsem nalevo. Rudé právo 6. 6. 1992, příloha Čtení na sobotu, s. 9.

¹⁴ Lustig, A.: Moje vzpomínka na Ladislava Mňačka, Lidové noviny 1994, č. 22, s. 16.